

MART 2020

B.' Enerji Notları BEN. 38

OPEC İçin Yeni Bir Dönüşüm: OPEC+

Volkan Aslanoğlu
aslanogluvolkan@gmail.com
Baran Can Yücel
canyucelb@gmail.com

OPEC İÇİN YENİ BİR DÖNÜŞÜM:OPEC+

BARAN CAN YÜCEL
VOLKAN ASLANOĞLU

B.' Enerji Notları BEN. 38
<http://berument.bilkent.edu.tr/BEN>

Bilkent Üniversitesi
İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi
Bilkent 06800, Ankara-Türkiye

MART
2020

Öz

Bu makalede Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü(OPEC)'nün etkin ülkelerinin nasıl güç kaybettiği ve sonrasında OPEC üyesi olmayan ülkelerin üretimdeki artan payını incelenmekle beraber, dünyadaki petrol piyasalarının politikası ve petrol fiyatlarının belirlenmesinde büyük ölçüde söz sahibi olan Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC)'in OPEC+' a dönüşümü incelenmiştir. OPEC, petrol üreten ülkeler arasındaki iş birliğini geliştirmeyi hedeflenerek kurulan bir organizasyondur. Öte yandan petrol fiyatlarını ve üretim miktarlarını belirleme açısından bir kartel olarak değerlendirilebilmektedir. Dünya petrol üretimini kontrol edebilme gücüne sahip olan ve dünya petrol üretiminin yaklaşık yarısını sağlayan OPEC ülkeleri, ham petrol rezervlerinin üçte ikisine ve doğal gaz rezervlerinin üçte birine sahiptir. Bu örgütün amacı petrol piyasasında iş birliği yaparak bir nevi regülasyon sağlamaktır. OPEC şu ana kadar küresel petrol üretimi ve fiyatla ilgili kararlara öncülük etmektedir, 2012'den bu yana OPEC; OPEC + olarak adlandırılan diğer petrol üretici ülkeler ile iş birliğine başlamıştır. OPEC ve OPEC üyesi olmayan ülkelerin bir arada bulunduğu 24 ülkeden oluşan bu organizasyon OPEC+ olarak adlandırılmaktadır. O zamandan beri, OPEC dışı ülkeler (Örnek: Rusya, Azerbaycan, Malezya, Bahreyn, Meksika, Kazakistan), OPEC + iş birliği ve petrol piyasası için önemli bir etkiye sahiptir. Bu ülkelerin petrol fiyatlarını manipüle etme gücü de yadsımamaktadır. OPEC'in etkin ülkeleri olan İran, Irak ve Libya'nın yaptırım ve politik istikrarsızlıklar sebebiyle güvenilir petrol üreticisi sınıfına giremediği ve bu sebeple OPEC'in eski piyasa gücünü kaybettiği ,Libya ve Irak ham petrol üretimi, alıcı piyasalar için güvenilir bir üretici olmadıklarını gösteren siyasi istikrarsızlık nedeniyle düşüş göstermesi. Ayrıca, Venezuela ve İran yaptırımlar nedeniyle dünya piyasasında petrolünü ulaştıracak müşteri bulmakta zorlanması OPEC'in güç kaybının başlıca nedenleridir. Sonrasında bu makale OPEC üyesi olmayan ülkelerin üretimdeki artan payını incelemektedir. Son olarak OPEC+ üyesi ülkelerin durum ve olası gelecekleri tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Enerji Politikaları, Rusya, OPEC, OPEC +, Suudi Arabistan

1. Giriş

OPEC, İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuela tarafından 14 Eylül 1960'ta Irak'ın başkenti Bağdat'ta kurulmuştur. Bu beş ülke OPEC'in kurucu üyeleri olarak adlandırılır (OPEC, 2020a). OPEC'in 1960'larda petrol fiyatları üzerindeki etkisi sınırlı olmakla beraber, 1973 Arap-İsrail savaşı sırasında, ABD'nin İsrail desteğine yanıt olarak petrol ambargosu başlatmasıyla etkin rol oynamaya başladı. Örgütün gücü Suudi Arabistan Petrol Bakanı Şeyh Ahmed Zeki Yamani liderliğiyle güçlenmiştir. Yamani,1962'de OPEC başkanı olarak atandı ve görevini 1986'ya kadar sürdürdü. OPEC, petrol üreticileri için adil ve istikrarlı fiyatlar sağlamayı, petrol tüketen ülkelere verimli, ekonomik ve düzenli petrol tedarikini karşılamayı, bütünleşmiş ve koordine etmeyi amaçlamaktadır. Üye ülkeleri arasında petrol gelirlerini petrol sektöründeki yatırımlara dönüştürmek için ortak petrol politikaları izlemeye çalıştılar (OPEC, 2020a). OPEC kurulmasına ilişkin orijinal anlaşma imzalandıktan sonra, 6 Kasım 1962'de

Birleşmiş Milletler Sekreterliği ile BM 6363 sayılı Kararı takiben resmîyet kazanmıştır (United Nations, 1962). Kuruluş şu anda Cezayir, Angola, Kongo, Ekvator, Ekvator Ginesi, Gabon, İran, Irak, Kuveyt, Libya, Nijerya, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Venezuela'yı içeren 15 üye ülkeyi içermektedir.

Öte yandan, söz konusu yeni aktör olan OPEC+ ise OPEC dışı birtakım üyelerin bu kuruluş toplantılarına iştirak etmesi ve ortak çıkarların korunması amacıyla oluşmuştur. Şu anda, 21 farklı ülkenin ittifakını içermekle beraber, Suudi Arabistan anlaşmaya 11 OPEC üyesi parti ve Rusya liderliğindeki 10 farklı OPEC üyesi olmayan ülke ile liderlik etmektedir (EIA, 2017).

OPEC üyesi olmayan üretici ülkelerin ilk önemli etkisi, 2016 yılında Cezayir'de istikrarlı piyasa koşulları sağlamak için üretim kesintilerinin canlanmaya başlaması amacıyla önemli bir toplantıya düzenlemişlerdir. Petrol fiyatları 2016 yılı başında varil başına 29 dolarlık bir fiyatı görmüştü ve henüz yaklaşık bundan iki sene kadar önce (2014 yılında) 115 dolar/varil seviyesindeydi. OPEC+, üretimini pürüzsüz ve anlaşmalarını süreklilik içeren bir şekilde korumayı başarmış bunun sonucunda petrol üretim ve stok seviyelerini yöneterek fiyatları geçen yılın çoğunda toparlamaya yönelmiştir (Beck, 2019).

OPEC+ üyeleri, üretim kesintilerini 2018'in ortasında üretim artırımına dönüştürmeyi kararlaştırmıştır. Düzenli kesintilerden sonra sunulan üretim artışı teklifi, petrol ithalatçılarının talep artışı ve ABD'den güç alan petrol fiyatı 75 \$/varil civarında olması sağlamıştır.

OPEC+, Ocak 2019'dan başlayarak altı ay boyunca günde 1,2 milyon varil (mmbpd) üretim kısılması için anlaşmıştır. Fiyatlar Ekim ayında OPEC + etkisiyle üç yılın en yüksek seviyesi olan 86,29 \$ / varile yükseldi ve ABD'nin OPEC'in kurucu üyesi İran üzerindeki ambargoyu yeniden uygulanmasının arz ve tüketimdeki etkisi, üretimin azalmasına yol açmıştır (Eyl-Mazzega, 2018).

2. OPEC'in Düşüşü

Petrol endüstrisinin günümüz halini aldığı son elli senedir OPEC her zaman petrol piyasalarında lider politika yapıcı kurum olmuştur. 2000 sonrası kurucu ülkeler olan; İran, Irak ve Venezuela nüfuzunu ve üretim esnekliğini kaybetmesini ve bunu ülkelerdeki politik ve ekonomik istikrarsızlıklarını diğer etkili üye Libya da izlemiştir.

Aşağıda ayrıntılı olarak belirtildiği gibi, Libya ve Irak ham petrol üretimi, alıcı piyasalar için güvenilir bir üretici olmadıklarını gösteren siyasi istikrarsızlık nedeniyle düşüş göstermiştir.

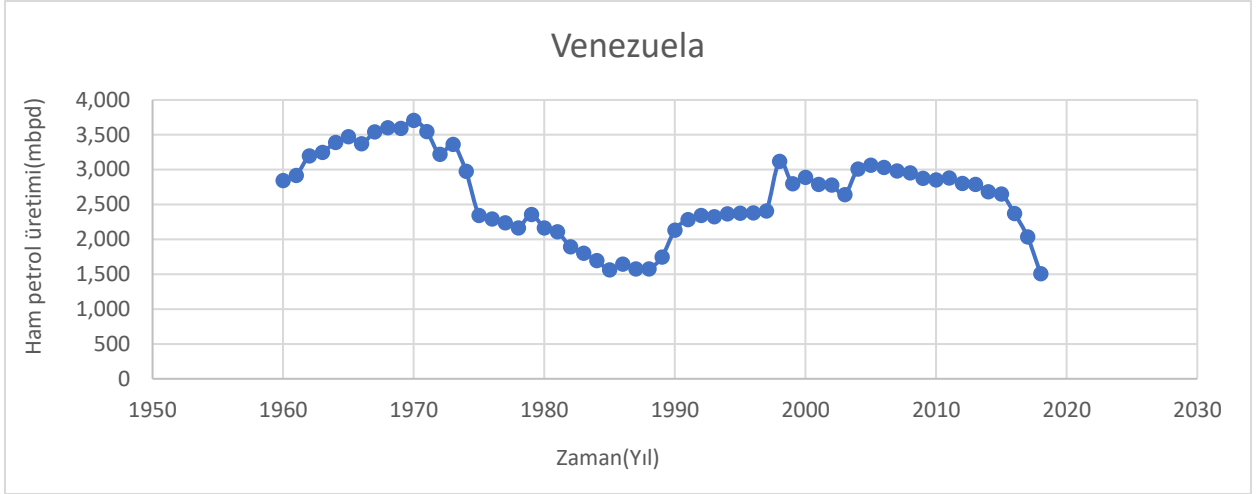
Ayrıca, Venezuela ve İran yaptırımlar nedeniyle dünya piyasasında petrolünü ulaştırarak müşteri bulmakta zorlanmaktadır. Latin Amerika ülkesinde ham petrol üretimi bir milyon varil/gün'ün altına düşürmüştür. İran'ın petrol üretimi hâlâ önemli miktar olsa da ülke yaptırımlar nedeniyle hedeflediği ülkelere petrol ihraç edememektedir.

Tablo 1'de gösterildiği gibi, dünya petrol rezervleri sıralamasında ilk altı sıradaki ülke OPEC üyesi ülkelere aittir. Ayrıca, Libya sıralamada sekizinci ülke olarak, OPEC üyesi ülkelerden biridir. Siyasi istikrarsızlıkları ve endişeleri göz önüne aldığımızda bu ülkelerin rezervleri son derece yüksektir. Ancak üretimleri maalesef istikrarlı değildir.

Tablo 1: Ülkelerin Petrol Rezervleri (OPEC, 2020a)

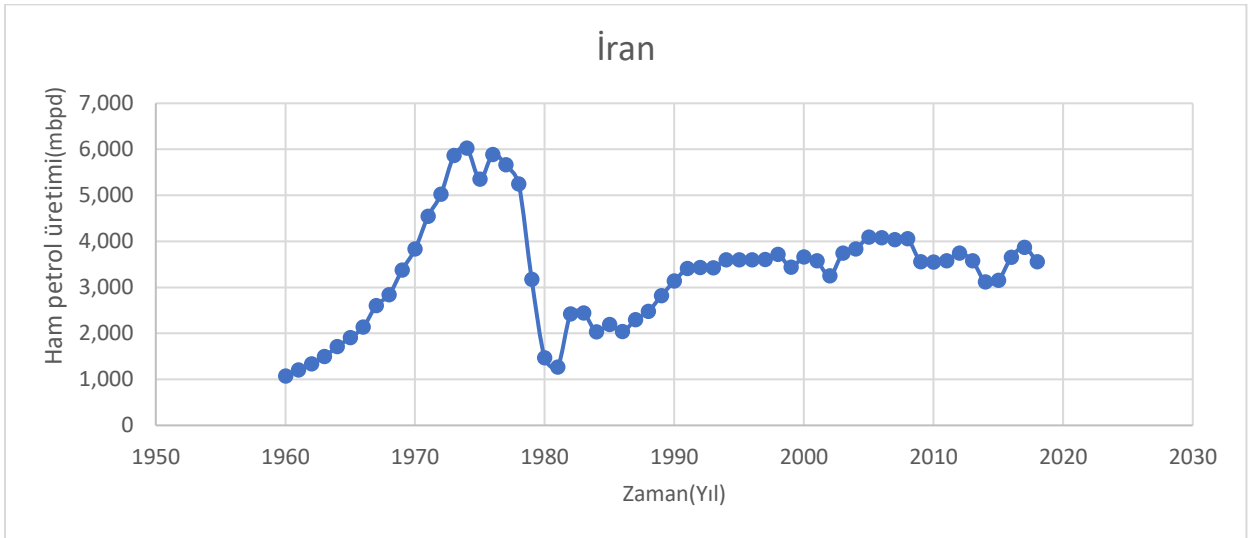
ÜRETİCİ	REZERV (milyar varil)
Venezuela	302.2
Suudi Arabistan	266.2
İran	157.2
Irak	148.8
Kuveyt	101.5
Birleşik Arap Emirlikleri	97.8
Rusya	80.0
Libya	48.4

OPEC'in en büyük ham petrol rezervi sahibi olan ülke Venezuela'dır. Ülke petrol rezervi bakımından Suudi Arabistan'dan daha fazla olmasına rağmen, yaşadığı siyasi krizler, ulusal firmanın yanlış üretim stratejileri ve jeopolitik konumu sebebiyle toplam üretimi Suudi Arabistan'ın üretimin 1/10'undan azdır. Venezuela'nın en büyük sorunlarının nedeni, yüksek miktarda üretim ve işletme maliyetidir çünkü, sahip olduğu petrol körfez ülkelerinkine kıyasla düşük API graviteli ve yüksek viskozitelidir (akışkanlığı az olan petrol). Bu da üretimi ve dolayısıyla arama faaliyetlerini zorlaştırmaktadır. Buna ek olarak ülke, ABD tarafından uygulanan son yaptırımlardan da etkilenmektedir. Şekil 1'de görüldüğü gibi Venezuela 1970'lerin başında üretim açısından zirveye ulaşmıştır, o zamandan beri Venezuela petrol üretici olarak istikrarlı bir tedarikçi olarak görülmemektedir.

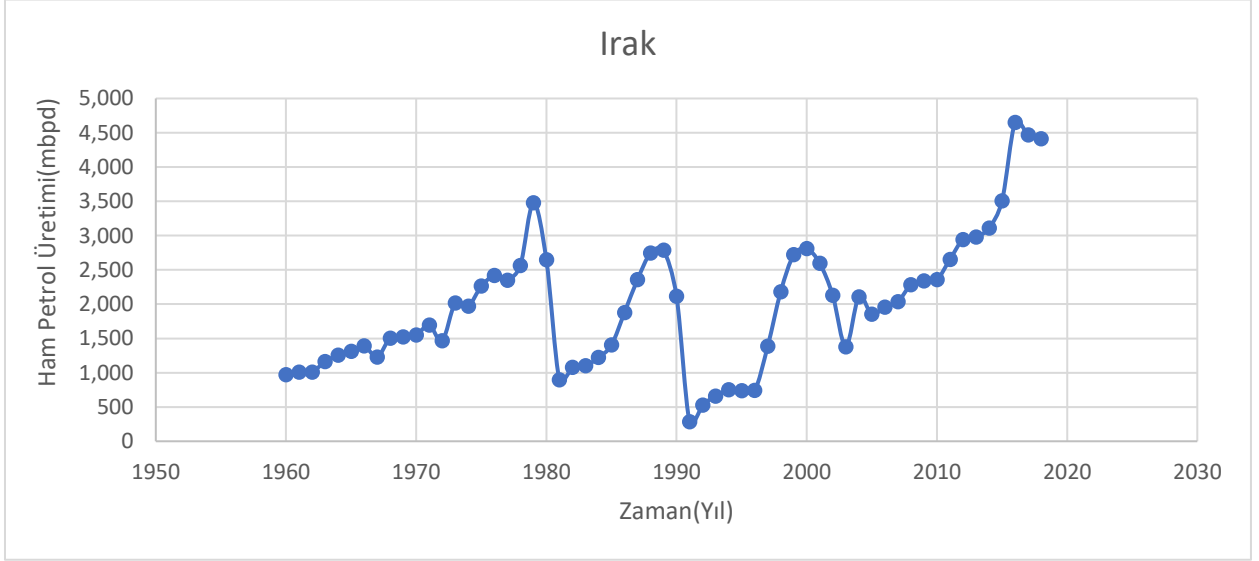
Şekil 1:Venezuela Petrol Üretimi 1960-2019 (OPEC, 2019)

İkinci olarak İran, toplam ham petrol rezervleri bakımından Suudi Arabistan'ı takip etmektedir. İran'ın birincil doğal enerji kaynağı doğal gaz olmasına rağmen ülke petrol açısından da oldukça zengindir. 2017 itibariyle (son güvenilir ihracat verilerinin olduğu tarih) İran'ın temel olarak ihraç ettiği ürün, toplam ihracat kapasitesinin %71.7'sini temsil eden kam petroldür. 2017'de ortalama üretim 4.7 milyon eşdeğer varil/gün iken bu miktarın 3.8 milyon varil/gün kadarı ham petrol ve geri kalanı yoğunlaşmış petrol ve hidrokarbon gaz sıvılarıydı (OPEC, 2019a). Ancak, son yaptırımlar nedeniyle İran yeterli petrol ihraç edememektedir. Şekil 2'de görüldüğü gibi, İran'ın ham petrol üretimi hala tutarlı görünse de ülke yaptırımlar nedeniyle ham petrolden ihracat kalemi olarak gerektiği kadar faydalanamamaktadır.

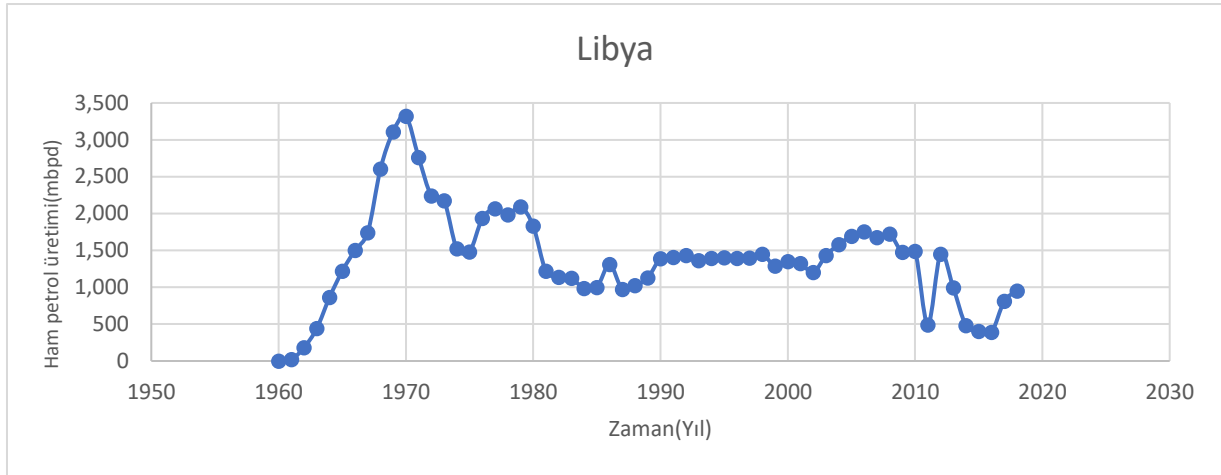
Şekil 2:İran'ın Petrol Üretimi 1960-2019 (OPEC, 2019)

Üçüncü olarak ele alınan üretici olan Irak ise OPEC'in en büyük ikinci ve en uygun üreticilerindendir (Aslanoğlu et al., 2019). Ülkenin günlük üretimi 5 milyon varil/gün'e yakın iken yaklaşık 150 milyar varil ham petrol rezervine sahiptir. Tüm bu yüksek verilere rağmen Irak, savaşların ve kargaşanın bir ülkeyi ham petrol üretimi açısından ne denli etkiletebildiğine çok iyi bir örnektir. Irak sadece kurucu üyelerden biri değil, ülke ilk OPEC'in kuruluş yerini aldığı yerdir. Şekil 3'te gösterildiği gibi, Irak'ın petrol üretimi 1980, 1991 ve 2003 yıllarında sırasıyla İran Savaşı, Körfez Savaşı ve ABD işgali nedeniyle sekteye uğramıştır.

Şekil 3: Irak'ın Petrol Üretimi 1960-2019 (OPEC, 2019)

Libya, kurucu ülkelerden olmasına ek olarak da 2010'lara kadar OPEC'in en etkili üyelerinden birisi olmuştur. Ülke 1970'te şu ana kadarki en yüksek üretim miktarı olan 3.5 milyon varil/gün seviyesine ulaşmıştır. Ülke 1970'te şu ana kadarki en yüksek üretim miktarı olan 3.5 milyon varil/gün seviyesine ulaşmıştır. 1980-2010 arası üretim ortalama 1.5 milyon varil/gün seviyesinde seyrederken, 2010'da ülkede kendini göstermeye başlayan siyasi istikrarsızlık sebebiyle 2011'de ortalama üretim 0.5 milyon varil/gün'e kadar düştü. Siyasi istikrarsızlık halen devam ediyor olsa da Libya bilhassa Avrupa pazarı için önemli bir tedarikçidir.

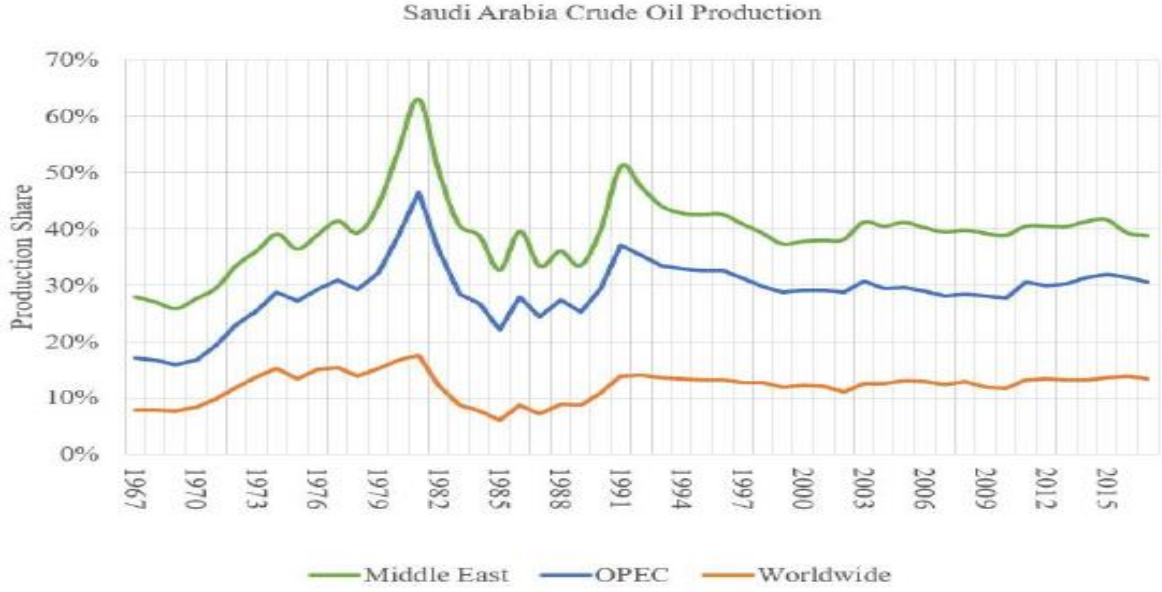
Şekil 4:Libya Petrol Üretimi 1960-2019 (OPEC, 2019)

3. Suudi Arabistan Önderliği

OPEC'in en etkili üyesi olan Suudi Arabistan, organizasyon içindeki tek istikrarlı ham petrol tedarikçisidir. Bu sebeple OPEC +'ta da Suudi Arabistan yine fiili lider ve politika ve fiyat üreticisi görevini üstlenmektedir. Suudi Arabistan dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin %18'ine ve en büyük petrol ihracatına sahiptir. Hidrokarbon endüstrisi ülkenin Gayrı Safi Milli Hasıla'nın yaklaşık %50'sini ve ihracat gelirlerinin yaklaşık %70'ini kapsamaktadır. Krallığın doğal kaynakları öncelikle doğal gaz ve petroldür. Ayrıca, Suudi Arabistan OPEC'in kurucu üyesidir. 2018 itibariyle Suudi Arabistan'ın en büyük ihracatı, %8.26 pay sağlayan petrokimya ürünleri iken, %64.7'si ham petrolden oluşmaktadır. (OPEC, 2019b).

Suudi Arabistan dünyanın kanıtlanmış petrol rezervlerinin %16'sına sahiptir. Bununla beraber dünyanın en önemli ham petrol üretim potansiyelini, yaklaşık 12 milyon varil/gün kontrol etmektedir. Suudi Arabistan'ın ihracat hedefi çoğunlukla Asya ve Avrupa olmak üzere dünyanın birçok ülkesine petrol tedariki yapmaktadır. 2017 yılında Suudi Arabistan, ABD'yi izleyen ikinci en büyük petrol sıvısı üreticisi ve Rusya'nın arkasında dünyanın en büyük ikinci ham petrol ve kondensat üreticisiydi (Aslanoğlu, 2019).

Tüm bunlara ek olarak Krallık dünyanın en aktif ihracat noktalarından ikisi olan Hürmüz Boğazı ve Basra Körfezi'nde yer almaktadır. Suudi Arabistan bu ticaret noktalarını ham petrol ve petrol sıvılarını taşımak için kullanmaktadır. Basra Körfezi ile Umman Körfezi ve Arap Denizi'ni birleştiren Hürmüz Boğazı, dünyanın en önemli ihracat varış noktasıdır. 2015 yılında bu boğazdan geçen 17 milyon varil/günlük petrol akışı, deniz varış ham petrolü ile ticaretin yaklaşık %30'unu oluşturmaktadır (Aslanoğlu, 2019).

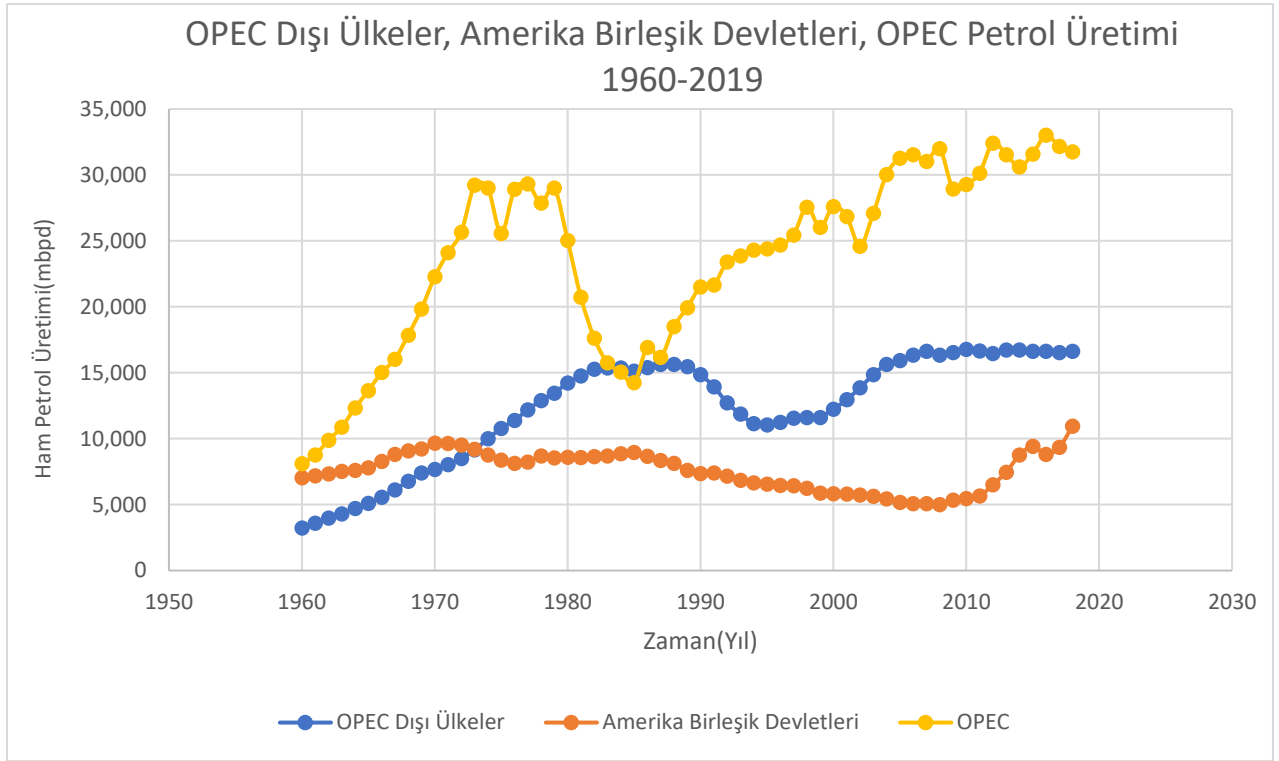

Şekil 5:Suudi Arabistan'ın Dünya ve OPEC'e göre Petrol Üretimini Kıyaslanması(Aslanoğlu,2019)

4.OPEC+'nın Yükselişi

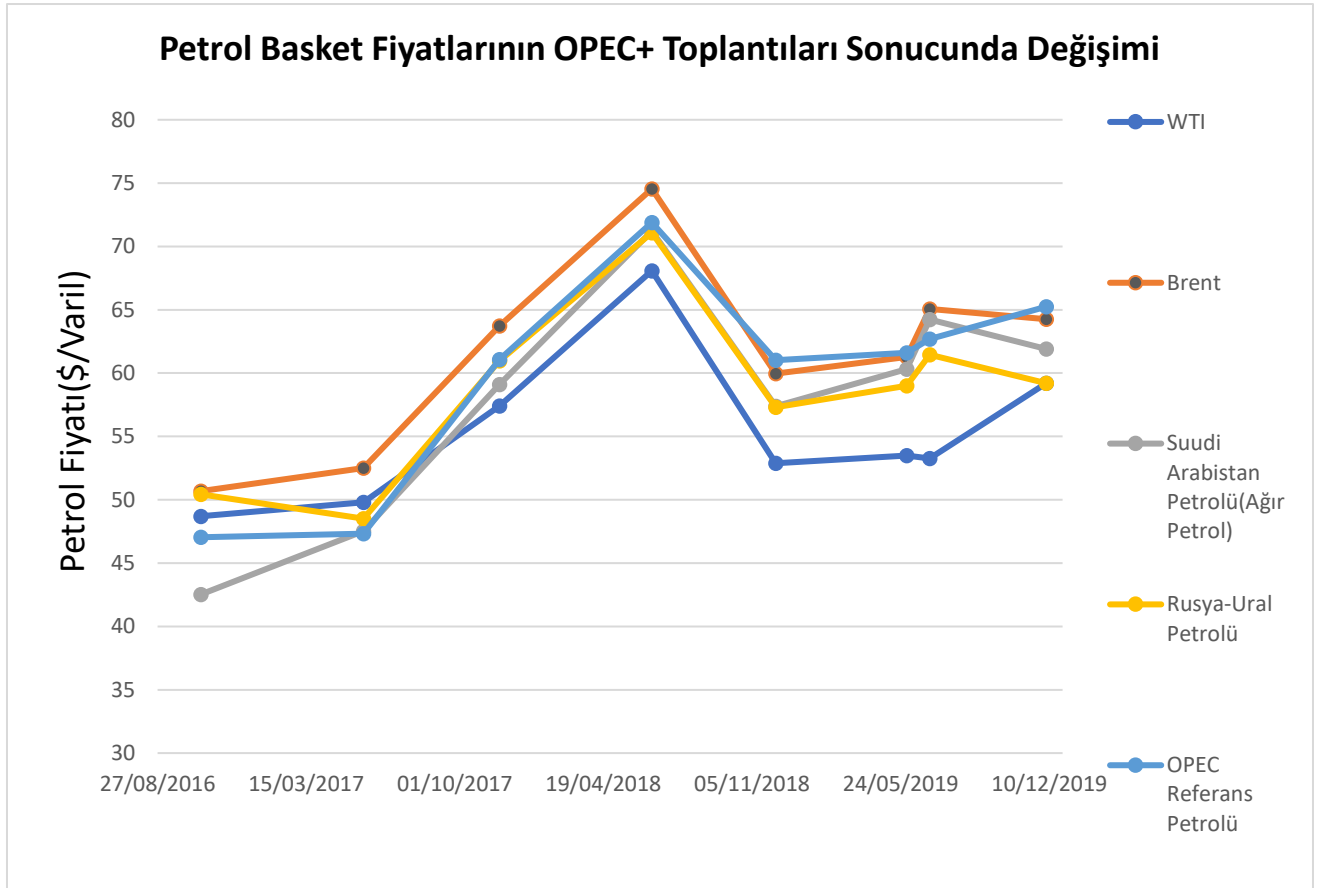
Küresel petrol piyasaları bir süredir değişmektedir. Bir zamanlar hiç kimse şeyi üretilebileceğini düşünmüyordu, ama şimdi durum tamamen değişmiştir. Diğer yandan Kuzey Kutup Bölgelerinde sondaj yapmak bir hayaldi, fakat şimdi bir gerçek. Özellikle Rusya ve ABD gibi ülkeler ham petrol üretiminde ön sıralarda yer edinmektedir. Ayrıca Azerbaycan, Kazakistan, Brunei, Malezya, Meksika, Sudan, Umman ve Bahreyn gibi üreticiler de bu eğilime katıldı. Bu ülkelerin üretimi Rusya, Azerbaycan, Kazakistan, Brunei, Malezya, Meksika, Sudan, Umman ve Bahreyn'i içeren OPEC Olmayan Ülkeler Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü üye ülkeleri ile beraber OPEC+ olarak adlandırılmaktadır, OPEC Olmayan OPEC+ üyesi ülkeler ve ABD'nin üretimi önemli ölçüde artarken OPEC üretimi 1970'lerin seviyesinden daha azdır.

Şekil 6, OPEC dışı üretimin şimdi 20 milyon varil/gün'e yakın olduğunu, OPEC üretiminin ise 30 milyon varil/gün'ün altında olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Ocak 2020 olarak ABD ve OPEC Olmayan OPEC+ ülkelerinin kümülatif üretimi toplam OPEC üretimini geçmiş bulunmaktadır. Üstelik bu hesaba ankonvansiyonel üretim tipi dahil değildir.

Şekil 6:OPEC Dışı Ülkeler, Amerika Birleşik Devletleri, OPEC Petrol Üretimi 1960-2019 (OPEC, 2019)

Şekil 7, OPEC + 'nın gücünü arttırmak için iyi bir göstergedir. 2012'de başlayan 2019'a kadar süren yedi OPEC+ toplantısı sonrasında ortak bir karar alınmaya çalışılmıştır. Bu toplantıların beşi ortak üretim kısıma veya artırma ile sonuçlanmıştır. Bunun etkisini alınan kararlar sonrasında değişen farklı tipteki petrol fiyat analizi ile görebilmekteyiz. OPEC+ ortak alınan kararlarının piyasalardaki daha yüksek bir petrol fiyatı ile sonuçlanması bu organizasyonun iş birliklerini ortak çıkarları doğrultusunda ilerletebildikleri sürece petrol fiyatları üzerinde önemli etkileri olabileceğini kanıtlar düzeyindedir. İlk üretim kesintisi başladığında, fiyat 40-50 \$ /varil arasındayken, sonrasında 75 \$ / varil seviyesini görmüştür.

Şekil 7:Petrol Basket Fiyatlarının OPEC+ Toplantıları Sonucunda Değişimi (OPEC, 2019)

OPEC + dünyadaki petrol fiyatlarının değişmesindeki önemli bir oligopol oluşumdur. Ticaret anlaşmalarının değişmesinde de en önemli örneklerden biridir. Bu etkinin kesinlikle OPEC'e yansıdığını çıkarabiliriz. Rusya'nın çok ciddi bir petrol ve doğalgaz üreticisi olması, kaya petrolü devrimi sebebiyle; yalnızca bir OPEC üyesi (Suudi Arabistan) 10 milyon varil/gün'den fazla petrol üretimi yapabilmektedir, geri kalan 10 milyon varil/gün sınırı üstündeki oyuncular ise Rusya ve ABD'dir (Beck, 2019). Ancak Suudi Arabistan, üretim esnekliğine sahip tek üretici olması da önemli bir faktördür. Rusya ve Suudi Arabistan iş birliğiyle; bu iki büyük üretici ülke petrol fiyatlarını büyük ölçüde belirleyebilmektedir. Bu birliktelik ise resmi olarak OPEC + çatısı altında üretim artırma veya kısma kararları ile yapılmaktadır.

5. Sonuçlar

- OPEC üye ülkelerinin özellikle Libya, Venezuela, İran ve Irak'ın etkisi, bu ülkelerin üretimi siyasi istikrarsızlık ve yaptırımlarla dalgalanarak azalmaktadır.

- Suudi Arabistan hala önde gelen küresel petrol politikası ve fiyat üreticisi konumunu korumaktadır. (Hem OPEC hem de OPEC + fiili lideri)
- Global petrol piyasasında OPEC dışı OPEC + üyeleri ile ABD'nin etkinliği her geçen gün artmakta ve artmaya da devam edecektir.
- Dünya değiştikçe ham petrol üreticileri bu tür iş birlikleriyle kendi üretimlerini ve dünya petrol arzını şekillendirmektedirler.
- OPEC'in monopol döneminin sona erdiği ve örgütün pazar ihtiyaçları doğrultusunda kendini ayarlaması gerektiği bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- Aslanoglu, V. (2019). *A Technical Approach to Saudi Arabian Crude Oil Forecast and Potential Substitutes* (Middle East Technical University). <https://doi.org/https://doi.org/10.37700/0033-2909.I26.1.78>
- Aslanoglu, V., Yucel, B. C., Poyrazoglu, E., Celebi, B., & Erhan, Y. (2019). Irak Petrolünün Geleceği. In *B. 'Enerji Notları BEN*. Ankara, Turkey.
- Beck, M. (2019). OPEC+ and Beyond: How and Why Oil Prices Are High. In *E-International Relations*.
- Cis, D. (2019). *Overview of the Russian oilfield services market – 2019*.
- EIA. (2017). Country Analysis Brief: Russia. In *Independent Statistics and Analysis*.
- Eyl-Mazzega, M. (2018). *Navigating the Storm: "OPEC+" Producers Facing Lower Oil Prices*. Paris, France.
- OPEC : Press Releases 2019. (2019).
- OPEC. (2019a). Iran facts and figures. Retrieved February 1, 2020, from https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/163.htm
- OPEC. (2019b). OPEC : Saudi Arabia.
- OPEC. (2019c). OPEC and non-OPEC participating countries renew commitment to market stabilization. Retrieved February 3, 2020, from OPEC website: https://www.opec.org/opec_web/en/press_room/5434.htm
- OPEC. (2019d). OPEC Annual Statistical Bulletin. In *Organization of the Petroleum Exporting Countries* (Vol. 54). Vienna, Austria.
- OPEC. (2019e). Venezuela facts and figures. Retrieved February 1, 2020, from https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/171.htm
- OPEC. (2020a). OPEC: Brief History. Retrieved February 6, 2020, from https://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm
- OPEC. (2020b). *OPEC Monthly Oil Market Report: February 2020*. Vienna, Austria.
- Sağlam, M. (2020). Aslanoğlu: Kanal İstanbul Rusya için cazip bir alternatif. Retrieved February 1, 2020, from Gazeteduvar website: <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2020/01/27/aslanoglu-kanal-istanbul-rusya-icin-cazip-bir-alternatif/>
- Soldatkin, V., El Gamal, R., & Bagirova, N. (2019). OPEC scraps April meeting but keeps oil cuts in place. Retrieved February 6, 2020, from Reuters website: <https://www.reuters.com/article/us-oil-opec-falih/opec-scraps-april-meeting-but-keeps-oil-cuts-in-place-idUSKCN1QZ0KN>
- United Nations. (1962). *Agreement concerning the creation of the Organization of Petroleum Exporting Countries (OPEC)*. Baghdad.